

АНАЛІЗ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИANALYSIS OF GLOBAL COMPETITIVENESS
OF THE UKRAINIAN INTELLECTUAL PROPERTY MARKET

У статті проаналізовано глобальну конкурентоспроможність ринку інтелектуальної власності України. Встановлено взаємозв'язок між показниками легкості ведення бізнесу в державі та інтелектуалізацією секторів її економічної діяльності. Побудовано багатокутник конкурентоспроможності сфер захисту прав інтелектуальної власності деяких країн Європейського регіону та визначено місце України серед них. Прослідковано динаміку зміни інтелектуального складника Міжнародного індексу прав власності України за 2010–2019 рр. Прогнозовано надходження заявок за основними об'єктами промислової власності та надходження заявок на винаходи від національних заявників за технічними напрямками для України до 2024 р. Встановлено ключові проблеми ринку інтелектуальної власності України за оцінками європейських експертів. Розглянуто поточні кроки та шляхи до вдосконалення законодавчого регулювання сфери захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інновації, регулювання, конкурентоспроможність, людський капітал, розвиток, цифрова економіка.

В статті проаналізована глобальна конкурентоспроможність ринку інтел-

лектуальної собствениости України. Установлена взаємозв'язок між показателями легкості ведення бізнесу в стране и интеллектуализацией секторов ее экономической деятельности. Построен многоугольник конкурентоспособности сфер защиты прав интеллектуальной собственности некоторых стран Европейского региона и определено место Украины среди них. Прослежена динамика изменения интеллектуальной составляющей Международного индекса прав собственности Украины за 2010–2019 гг. Спрогнозировано поступление заявок по основным объектам промышленной собственности и поступление заявок на изобретения от национальных заявителей по техническим направлениям для Украины до 2024 г. Установлены ключевые проблемы рынка интеллектуальной собственности Украины по оценкам европейских экспертов. Рассмотрены текущие шаги и пути к совершенствованию законодательного регулирования сферы защиты прав интеллектуальной собственности в Украине.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, инновации, регулирование, конкурентоспособность, человеческий капитал, развитие, цифровая экономика.

УДК 342.211:339.137(477)

<https://doi.org/10.32843/bses.50-16>

Полоус О.В.

к.е.н., доцент кафедри економіки
повітряного транспорту
Національний авіаційний університет

Polous Olga

National Aviation University

The article analyzes the global competitiveness of the Ukrainian intellectual property market. Relationship between conditions of doing business in the country and the intellectualization of its economic activity sectors is established. According to the Doing Business rating 2019, in easy to start a business and register property, including intellectual property, Ukraine is not in the leading position, although it is worth noting some improvement over the previous periods. The polygon of competitiveness of the intellectual property rights protection areas of chosen countries of the European region has been constructed and Ukraine's place among them has been identified. Ukraine's competitive position is weak compared to the neighboring countries of the European region. Finland, as the leading country in the protection of intellectual property rights, both in the world and in the European region, has clearly demonstrated the extent to which other countries lag behind the benchmark. The dynamics of change in the intellectual component of the International Property Rights Index of Ukraine for 2010-2019 has been traced. It is significant that the promotion of intellectual property protection is not high enough, which indicates that the legislative framework in this field is still imperfect. Applications for major industrial property objects and applications for inventions from national applicants by technical directions for Ukraine by 2024 are projected. Inventions and utility models are those groups of industrial property objects whose growth will allow Ukraine to strengthen its position in international rankings of intellectualization and economic innovation. Unfortunately, according to current data, the forecast indicates that by 2024 a significant improvement for these groups is not expected. The key problems of the Ukrainian intellectual property market, on the opinion of European experts, have been identified. The current steps and ways to improve the legislative regulation of the sphere of intellectual property rights protection in Ukraine for stable economic and innovative development in the world economy are considered.

Key words: intellectual property, innovation, regulation, competitiveness, human capital, development, digital economy.

Постановка проблеми. Світова економіка сьогодні орієнтована перш за все на реалізацію інновацій у всіх їх можливих проявах, основою яких є знання, творчість та технології, котрі на початковому етапі свого існування мають бути оформлені у вигляді прав інтелектуальної власності, що можуть гарантувати в подальшому безпеку реалізації інноваційної продукції та послуг. Україна, будучи активним учасником світових інноваційних процесів, а особливо експортером людського капіталу високої кваліфікації, має зосереджувати увагу на вивченні останніх тенденцій у розвитку ринку інтелектуальної власності як на державному, так і на світовому рівнях. Загальновідомо, що остання декада характеризується активними дебатами в академічних та інших колах щодо прав інтелекту-

альної власності, доцільності їх захисту та процесів продажу. Існує низка міжнародних організацій, які прямо або опосередковано займаються вивченням питань впливу рівня розвитку системи захисту прав інтелектуальної власності держави на її загальний розвиток та на місце в світовій спільноті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтелектуальна власність є основним ціннісним складником багатьох торговельних операцій [1]. У світових торговельних потоках усе більше переважають наукомісткі товари та послуги, потоки яких зростають швидше, ніж потоки капіталу та працемісткої продукції [2]. Глобальний транскордонний експорт комерційних товарів та послуг, які включають знання та технології, у 2014 р. оцінили в 4 трлн. дол. США, що включає в себе

1,6 трлн. дол. США комерційних наукоємних послуг та 2,4 трлн. дол. експорту високотехнологічної продукції [3]. Насправді, знання, а не робоча сила, капітал або ресурсомісткі компоненти, становлять близько половини поточних світових торговельних потоків, і цей наукоємний компонент зростає швидше, приблизно в 1,3 рази, ніж працемісткі потоки [2]. Це частково пов'язано зі зростанням працемістких бізнес-послуг, таких як комп'ютерні послуги (наприклад, програмне забезпечення та обробка інформації), науково-дослідні та дослідно-конструкторські послуги і бізнес-послуги (наприклад, юридичні, бухгалтерські та рекламні), які забезпечують проміжні вкладення в іншу економічну діяльність. Як показують дослідження, хоча послуги й становлять лише 20% валового експорту в усьому світі, їх частка збільшується вдвічі, до 41%, під час розгляду експорту з послуг із даною вартістю [4].

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз глобальної конкурентоспроможності ринку інтелектуальної власності України з метою визначення його поточного стану та встановлення тенденцій подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна володіє достатніми можливостями щодо вдосконалення діяльності у сфері розвитку інтелектуальної власності, хоча станом на 2019 р. позиції нашої держави серед інших країн світу не є лідируючими (табл. 1).

Автор вважає, що використання результатів рейтингу легкості бізнесу дає змогу продемонструвати наявність взаємозв'язку між якістю захисту прав інтелектуальної власності в державі

та її економічним зростанням, адже саме малий та середній бізнес є найбільш інноваційним та здатний сприяти активній інтелектуалізації усіх сфер економічної діяльності, а сприятливі умови для його створення та ведення є запорукою подальшого зростання економіки. Так, станом на 2019 р. Україна посіла 71-е місце зі 190 країн світу за рейтингом легкості ведення бізнесу, поліпшивши свої позиції на п'ять сходинок (76-е місце в 2018 р.). Найслабшими місцями нашої держави, згідно з даним рейтингом, є виконання контрактів та вирішення неплатоспроможності, отримання доступу до мереж постачання електрики та участь у міжнародній торгівлі. За легкістю започаткувати бізнес та зареєструвати своє майно, у тому числі й інтелектуальну власність, Україна також посідає не лідируючі позиції, хоча варто відзначити деяке поліпшення порівняно з попередніми періодами.

Повертаючись до аналізу представлених у табл. 1 показників, слід зазначити, що Міжнародний індекс верховенства права для України станом на 2019 р. становить 0,50, що дало змогу нашій державі посісти 77-е місце серед 126 країн світу, що досліджувалися за даним показником. Станом на 2018 р. Україна мала такі ж самі показники, тобто за аналізований рік ситуація не поліпшилася. При цьому слід відзначити, що показник Китаю та Молдови становить станом на 2019 р. 0,49, а Росії – 0,47.

На основі вибірки даних табл. 1 за міжнародним індексом прав власності було побудовано багатокритеріальний конкурентоспроможності сфер захисту прав інтелектуальної власності країн Європейського регіону, які увійшли у вибірку з метою визначення позицій України за даним індексом у регіоні (рис. 1).

Таблиця 1

Основні міжнародні рейтинги у сфері захисту прав інтелектуальної власності, 2019 р.

Країна	Міжнародний індекс прав власності					Міжнародний індекс верховенства права		Рейтинг легкості ведення бізнесу	
	Місце країни за індексом	Загальне значення	Юридичний складник	Фізичний складник	Інтелектуальний складник	Місце країни за індексом	Значення індексу	Місце країни в рейтингу	Значення показника
Фінляндія	1	8,71	8,84	8,39	8,90	3	0,87	17	80,35
Австралія	5	8,36	8,15	8,28	8,66	11	0,80	18	80,13
Нова Зеландія	10	8,27	8,34	7,93	8,55	8	0,82	1	86,59
Великобританія	15	8,04	7,79	7,87	8,47	12	0,80	9	82,65
Франція	21	7,38	7,07	7,15	7,93	17	0,73	32	77,29
Південна Корея	33	6,62	6,06	6,94	6,87	18	0,73	5	84,14
Маврикій	40	6,29	6,44	7,22	5,23	122	0,35	20	79,58
Румунія	50	6,03	5,43	6,41	6,24	31	0,64	52	72,30
Болгарія	61	5,57	4,84	6,18	5,69	54	0,54	59	71,24
Грузія	70	5,25	5,29	7,18	3,27	41	0,61	6	83,28
Аргентина	82	5,09	4,55	5,41	5,30	46	0,58	119	58,80
Непал	90	4,84	3,85	6,56	4,12	59	0,53	110	59,63
Македонія	100	4,70	4,02	6,55	3,54	56	0,54	10	81,55
Україна	109	4,43	2,97	5,75	4,58	77	0,50	71	68,25
Пакистан	120	3,87	3,17	4,80	3,65	117	0,39	136	55,31

Джерело: складено автором на основі [5-7]

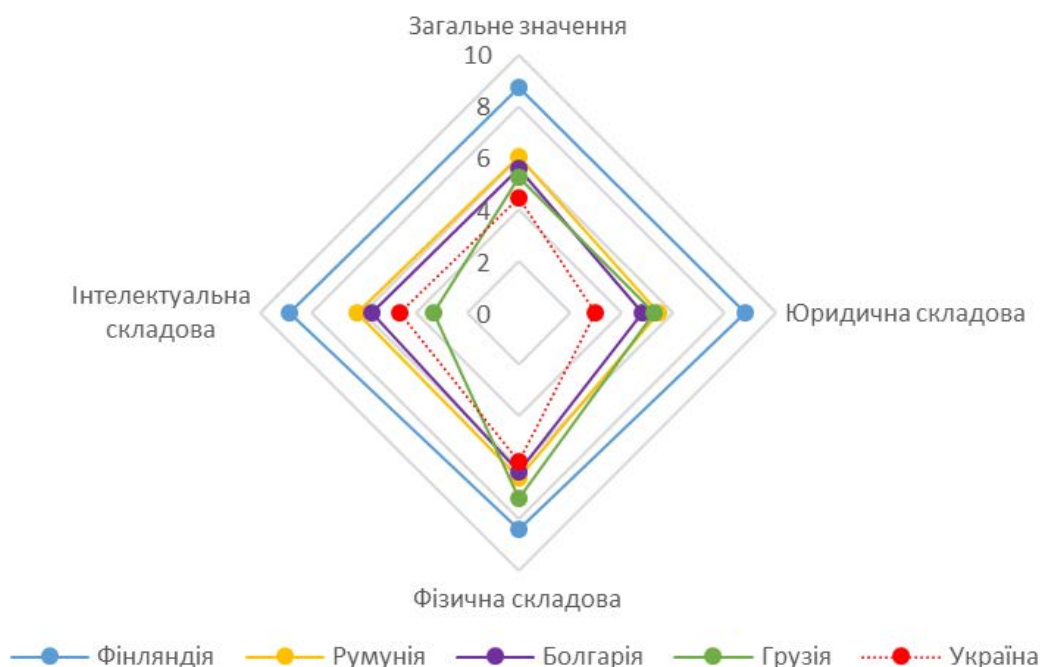

Рис. 1. Багатокутник конкурентоспроможності сфер захисту прав інтелектуальної власності деяких країн Європейського регіону, 2019 р.

Як видно з рис. 1, конкурентні позиції України є слабкими порівняно із сусідніми країнами Європейського регіону. Фінляндія як країна-лідер за захистом прав інтелектуальної власності як у світі, так і в Європейському регіоні наочно демонструє ступінь відставання інших країн від еталонного показника.

Розглянемо динаміку зміни інтелектуального складника Міжнародного індексу прав власності для України (рис. 2).

Як видно з рис. 2, інтелектуальний складник включає такі підіндекси, як сприяння захисту інтелектуальної власності, патентний захист авторського права. Протягом усього досліджуваного

періоду значення підіндексу захисту авторського права є найменшим, тоді як патентний захист, на думку іноземних експертів, є досить надійним. Таким чином, щоб поліпшити свої позиції за цим складником, слід звернути увагу передусім на посилення регуляторних заходів у сфері захисту авторських прав. При цьому показовим є те, що не досить високим є показник сприяння захисту інтелектуальної власності, що вказує на все ще недосконалу законодавчу базу в даній сфері діяльності.

Кожного звітного року Державним підприємством «Український інститут інтелектуальної власності» (Укрпатент) публікуються основні результати

Рис. 2. Динаміка зміни інтелектуального складника Міжнародного індексу прав власності України, 2010–2019 рр.

діяльності у сфері промислової власності, а також показники винахідницької активності національних заявників. За інформацією, представленою на офіційному сайті Укрпатенту, у 2019 р. кількість заявок на об'єкти промислової власності перевищила показник попереднього року на 4,4% за рахунок зростання активності в поданні заявок на знаки для товарів і послуг (+9,2%). Активність у поданні заявок на винаходи, корисні моделі та промислові зразки зменшилася (–3,0%, –7,2% та –12,0% відповідно) [8].

Використовуючи аналітичну інформацію Українського інституту інтелектуальної власності за попередні роки, було прогнозовано можливі тенденції в надходженні заявок за основними об'єктами промислової власності (рис. 3).

Як видно з представленого графіку, найбільш стабільна ситуація спостерігається у надходженні заявок за промисловими зразками. Дану тенденцію можна пояснити домінуванням вітчизняних підприємств машинобудування в загальній кількості заявників за даною групою об'єктів. Надходження заявок на знаки для товарів та послуг є групою, де переважають іноземні заявники, тому відсутність чіткої тенденції у цьому разі можна пояснити коливаннями валют, появою нових товарів на міжнародних ринках, політичними чинниками впливу та внутрішніми чинниками держав, які на даний момент виступають заявниками. Винаходи та корисні моделі є тими групами об'єктів промислової власності, зростання за якими дало б Україні змогу посилити свої позиції в міжнародних рейтингах інтелектуалізації та інноватизації економіки. На жаль, за поточними даними прогноз указує на те, що до 2024 р. значного поліпшення за даними групами очікувати не варто. У цілому, як видно

з рис. 3, спостерігається тенденція до спадання надходження заявок за всіма групами об'єктів промислової власності.

Якщо розглядати розподіл заявок на винаходи від національних заявників за технічними напрямками, то майбутні тенденції виглядатимуть так (рис. 4).

За виконаним прогнозом видно, що суттєвих змін у розподілі заявок за технічними напрямками не передбачається. Відносно стабільність за кількістю надходження заявок можна спостерігати за напрямом електротехніки (який, до речі, включає такі важливі для розвитку цифрової економіки піднапрями, як телекомунікації, цифровий зв'язок, обчислювальна техніка та інформаційні технології для управлінських цілей та прилади). Лідером за числом надходження заявок залишиться хімічний напрям, в якому, серед інших, за числом заявок виділяють такі піднапрями, як лікарські препарати, хімічні технології та харчова хімія.

Незважаючи на можливість кількісного прогнозування зазначених вище показників, назвати тенденції розвитку ринку інтелектуальної власності України однозначними точно неможливо. Так, за інформацією, яка міститься у річній доповіді Єврокомісії щодо захисту та забезпечення прав інтелектуальної власності у третіх країнах, яка оприлюднена на сайті Єврокомісії [9], станом на 2020 р. Україна потрапила до списку країн, які порушують права інтелектуальної власності та завдають цим шкоду економічним інтересам Євросоюзу. У преамбулі даної доповіді зазначається, що «Індія, Індонезія, Росія, Туреччина і Україна залишаються країнами другого пріоритету. У цих країнах були виявлені серйозні системні проблеми у сфері захисту та дотримання прав інтелектуальної власності, що спричиняє

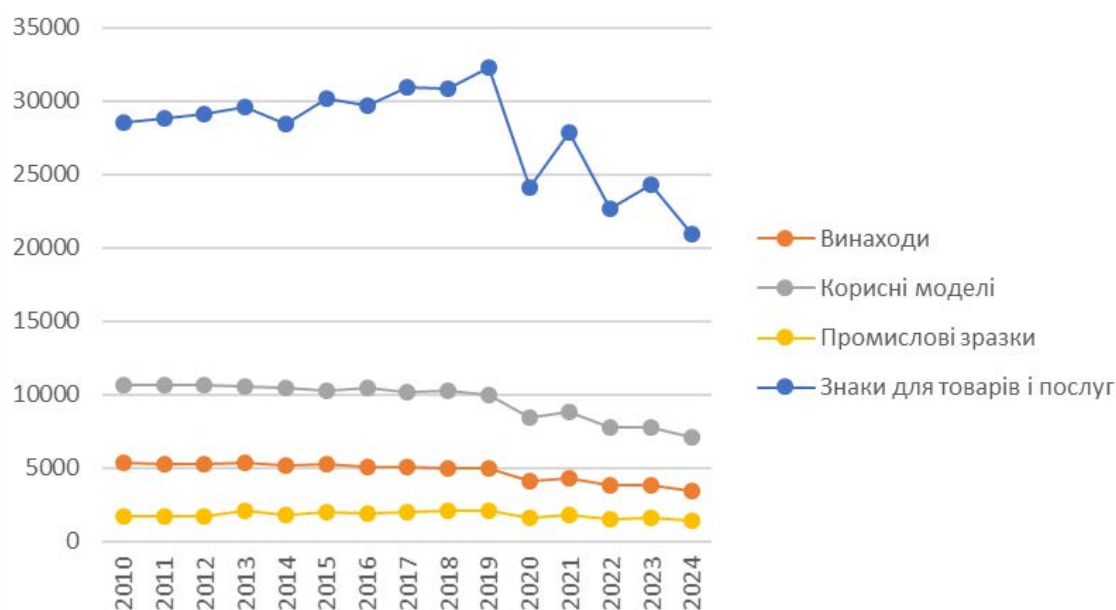

Рис. 3. Прогноз надходження заявок за основними об'єктами промислової власності, 2020–2024 рр.

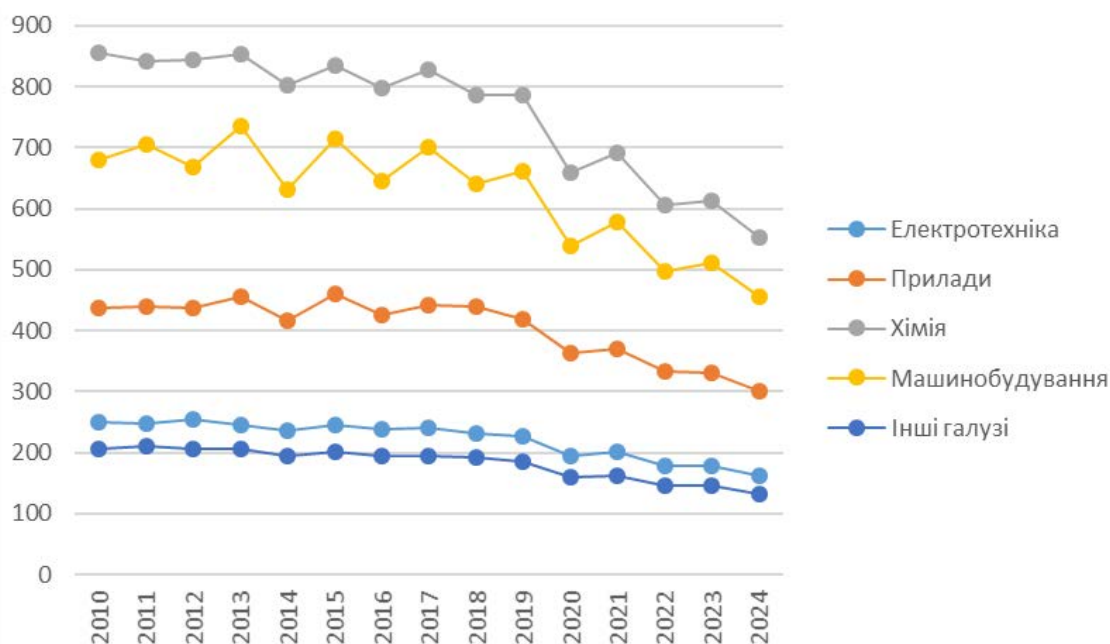

Рис. 4. Прогноз надходження заявок на винаходи від національних заявників за технічними напрямками, 2020–2024 рр.

суттєву шкоду для бізнесу Євросоюзу. Порівняно з попередньою доповіддю, ці країни не мали прогресу або продемонстрували лише обмежений прогрес у вирішенні цих занепокоєнь» [9].

Слід зазначити, що у жовтні 2019 р. парламент зробив перший крок у рамках проведення реформи у сфері права інтелектуальної власності, а саме ухвалив так звані антипіратські зміни до Митного кодексу України. Зазначені зміни набули чинності 14.11.2019. Основною їхньою метою є подальше сприяння митних органів захисту прав інтелектуальної власності, а також боротьба з контрафактними та піратськими товарами [10].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, інтелектуальна та інноваційна діяльність на території України має вийти на перший план, даючи змогу нашій державі посилити свої позиції серед світової спільноти та гарантувати стабільність економічного зростання. Достатнє фінансування та законодавча підтримка здатні зупинити потік міграції молодих учених, дослідників та винахідників, які виступають основою для побудови потужного ринку інтелектуальної власності нашої держави. Стабільні умови для реалізації інноваційних бізнес-проектів дають змогу залучати до нашої держави іноземні інвестиції та сприяти розвитку виробництва високотехнологічної продукції. Подальші дослідження та реформи мають бути спрямовані на пошук найоптимальнішої моделі гармонізації ринку інтелектуальної власності України з ринками країн-сусідів, приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів та формування державних програм підтримки винахідницької діяльності на всіх рівнях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. International Trade Center. Bringing SMEs onto the E-Commerce Highway. Geneva: International Trade Centre, 2016. URL: http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/Bringing SMEs onto the e-Commerce Highway_final_250516_Low-res.pdf (дата звернення: 04.03.2020).
2. James Manyika. Global Flows in a Digital Age. McKinsey Global Institute, April 2014. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/global-flows-in-a-digital-age> (дата звернення: 04.03.2020).
3. National Science Board. Science and Engineering Indicators 2016. Chapter 6: Industry, Technology, and the Global Marketplace. Washington, D.C.: National Science Foundation Board, 2016. URL: <https://www.nsf.gov/statistics/2016/nsb20161/uploads/1/9/chapter-6.pdf> (дата звернення: 04.03.2020).
4. Robert Johnson. Five Facts About Value-Added Exports and Implications for Macroeconomics and Trade Research. *Journal of Economic Perspectives*. 2014. Vol. 28. № 2. P. 119–142.
5. International Property Rights Index. URL: <https://internationalpropertyrightsindex.org/about> (дата звернення: 04.03.2020).
6. WJP Rule of Law Index 2019. URL : <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2019> (дата звернення: 04.03.2020).
7. Doing Business 2019. URL: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf (дата звернення: 04.03.2020).
8. Промислова власність у цифрах: 2019 рік. URL: <https://ukrpatent.org/uk/articles/promvlas-tsyfra> (дата звернення: 04.03.2020).
9. Report on the protection and enforcement of intellectual property rights in third countries. Brussels,

8.1.2020 SWD (2019) 452 final/2. URL: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/january/tradoc_158561.pdf (дата звернення: 04.03.2020).

10. ЗУ «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України» від 17.10.2019 № 202. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-IX> (дата звернення: 04.03.2020).

REFERENCES:

1. International Trade Center (2016) Bringing SMEs onto the E-Commerce Highway. Geneva. Available at: http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Publications/Bringing SMEs onto the e-Commerce Highway_final_250516_Low-res.pdf (accessed 04 March 2020).

2. James Manyika (2014) Global Flows in a Digital Age. McKinsey Global Institute. Available at: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/global-flows-in-a-digital-age> (accessed 04 March 2020).

3. National Science Board (2016) Science and Engineering Indicators 2016. Chapter 6: Industry, Technology, and the Global Marketplace. Washington, D.C.: National Science Foundation. Available at: <https://www.nsf.gov/statistics/2016/nsb20161/uploads/1/9/chapter-6.pdf> (accessed 04 March 2020).

4. Robert Johnson (2014) Five Facts About Value-Added Exports and Implications for Macroeconomics

and Trade Research. Journal of Economic Perspectives. Vol. 28. No. 2, pp. 119-142.

5. International Property Rights Index. Available at: <https://internationalpropertyrightsindex.org/about> (accessed 04 March 2020).

6. WJP Rule of Law Index 2019. Available at: <https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2019> (accessed 04 March 2020).

7. Doing Business 2019. Available at: https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf (accessed 04 March 2020).

8. Promyslova vlasnist u tsyfrakh: 2019 rik [Industrial property in numbers: 2019]. Available at: <https://ukrpatent.org/uk/articles/promvlas-tsyfra> (accessed 04 March 2020).

9. Report on the protection and enforcement of intellectual property rights in third countries (2020) Brussels, 8.1.2020 SWD (2019) 452 final/2. Available at: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/january/tradoc_158561.pdf (accessed 04 March 2020).

10. ЗУ «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України» від 17.10.2019 р. # 202. [Law of Ukraine "On Amendments to the Customs Code of Ukraine on promoting the protection of Intellectual Property Rights during the movement of goods across the customs border of Ukraine". October 17, 2019. No. 202]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-IX> (accessed 04 March 2020).